

‘In de werkelijke ontmoeting ontstaat de ruimte om te leren’

IN GESPREK MET WIBE VEENBAAS

Tijn **PONJEE** en Kees **FABER**

‘De Elfstedentocht van 1985, waar ik aan meedeed. Mijn schaats brak af op zestig kilometer van de finish. Ik kluunde door een weiland en klopte aan bij een boer. Met een paar schaatsen van hem - maat 45, dus veel te groot - en paar extra sokken van zijn vrouw, ging ik verder. Toen ik Dokkum uit schaatste zag ik aan de rechterkant een bordje: *Zelfs Bonifatius haalde Dokkum niet*. Maar ik wel!, dacht ik bij mezelf. Die tocht heb ik toen uitgereden - een half uur

na winnaar Evert van Benthem kwam ik binnen. Gezien de omstandigheden zeker niet slecht.’

Deze anekdote typeert Wibe Veenbaas, oprichter van Phoenix Opleidingen (een oplei-

T. Ponjee MSc is arbeids- en organisatiepsychologe te Wijchen en redactielid van dit tijdschrift. Website: www.ponjeeadvies.nl. E-mail: tijn@ponjeeadvies.nl.
Drs. C.J. Faber is intern adviseur, coach, (leer)supervisor en docent begeleidingskunde bij de Hanzehogeschool Groningen en redactielid van dit tijdschrift.

dingsinstituut voor begeleiders die in hun werk anderen begeleiden met zingevingsvraagstukken) te Utrecht, op twee manieren: enerzijds het betrekken van anekdotes en verhalen in het contact, anderzijds het verhaal op zich dat de indruk geeft van een volhardende Fries die zal komen waar hij wil zijn.

We zijn in gesprek gegaan met Veenbaas over het grotere geheel, het thema van dit nummer. Wat is dat voor hem als begeleider? Welke maatschappelijke uitdagingen ziet hij voor de begeleidingskunde? Wat is zijn advies aan begeleiders? Een gesprek met op de achtergrond een belangrijk markeringsmoment voor Veenbaas: het overdragen van zijn opleidingsinstituut aan een nieuwe leider.

Het grotere geheel en begeleidingskunde - welke beelden komen er dan bij je op?

‘In de ontmoeting met de ander geldt in het begin: ik ben op mijzelf en jij bent op jezelf. Als we contact maken, elkaar kunnen vinden, dan komt er een derde punt. Dat noem ik de derde ruimte, de transitieruimte, een ruimte vol uitwisseling.

Vanuit die ruimte kan zich iets openen dat we de vierde ruimte noemen en dat is een veel groter veld. Dat is het veld van de diepe ervaring, waar een samenhang is van gebeurtenissen en ervaringen die verder gaan dan jij en ik. Een grote, dragende ruimte die stilvalt en alles en iedereen een plek geeft in de orde der dingen. Niemand kan zeggen: ‘Dat veld is van mij’, want dat veld heeft jÓu. Het is er voor alle mensen, voor alle dieren, voor alle leven.

Als mensen zich daaraan toevertrouwen, dan kan er in de directe ontmoeting veel gebeuren. Het gaan naar dit veld vraagt dat mensen langs existentiële vragen en diepe loyaliteiten gaan, die ze met zich meedragen. Op

zo’n moment moet ik, als begeleider, ook bereid zijn om langs eigen existentiële thema’s te gaan. Want hoe kan ik voorgaan en de ander iets laten zien en ervaren, als ik die reis zelf niet maak?’

Hoe kun je die vierde ruimte omschrijven?

‘Het is er stil. Er komen antwoorden als sneeuwklonkjes in het voorjaar. Er zijn in één keer beelden, en dat zijn soms beelden die een pijnlijke waarheid belichten. Maar het is wel een waarheid. Wat daaruit oplicht komt uit de nacht voort, uit een ruimte die voorbij ons ik gaat.

Over de derde ruimte kun je het hebben, want dat zijn delen die we uitgewisseld hebben en daar kunnen we het bijvoorbeeld over eens zijn. Maar dan is er ook een stuk dat te maken heeft met de levensadem, waarbij je onmiddellijk beseft: dit is belangrijk, dit is ontroerend. Momenten vol van gevoelens en emotie, dus ook van pijn. De ervaring daarvan, dat is de vierde ruimte.

De menselijke maat gaat op in het aangezicht van alle leven, bevestigt in de stilte de natuurlijke ordening en dan vloeiend goed en kwaad over in: het is.’

In begeleiding nodig je de ander uit om de existentiële thema’s te pakken. Dat doe je zelf dus ook?

‘Het boeiende is - of ik nu met jou werk of met een ander - dat op het moment dat ik ergens kom met iemand waar het spannend wordt, de levensadem stukt. Als ik dit zeg, gaat mijn adem al omhoog! Ik merk in het hier en nu dat mijn adem al stukt. Als jouw adem stukt en ik laat je werkelijk toe, dan stukt mijn adem ook. Daarom kan een hele groep ook de adem inhouden als het spannend wordt.

Dat stokken is de toegangspoort voor stro-

men, maar dan moet je wel voorgaan. Je reist bijvoorbeeld met iemand langs existentiële angsten, door dat zelf ook te doen. Het is natuurlijk vaak ook een pijnlijke kant, dus is het belangrijk dat wij als begeleider de eigen existentiële en overlevingsthema's zo doorwerkt hebben dat we ze vanuit de grote ruimte dienstbaar kunnen maken.

Dat is wat anders dan "in perfectie voorgaan", want zo gaat het leven niet. Het leven vraagt van mensen om voor te gaan, terwijl ze existentiële thema's aannemen van het leven. Mensen die vanuit perfectie en vorm leven, hebben niet zoveel te bieden.'

Hoe doe je dat?

'Een voorbeeld: ik werkte vandaag met iemand die diep in de knoop zat met zijn bestaan als man in dit leven. Dan moet ik dat als het ware inademen. Dan moet ik ook, in mijzelf, eigen thema's langsgaan. Bijvoorbeeld dat ik als kind bang was dat ik misschien wel dezelfde reis moest maken als m'n vader, die mentaal ziek was - ik heb hem eigenlijk nooit gezond gekend. Dan weet ik dat, als ik daar innerlijk écht bij stilsta, het me dan op een bepaalde laag ook weer opnieuw raakt.

Als begeleider kun je transitieprocessen dus niet sturen, maar je kunt wel meesturen, door de juiste voorwaarden te scheppen. De transitieruimte wordt ruimer naarmate je meer gewaar-zijn hebt ontwikkeld op eigen thema's, je plek kent in de orde der dingen en bedding kunt ervaren.'

En zo kom je bij het begrip heelheid?

'Ja, heelheid veronderstelt het gebrokene. Wij mensen weten niet van heelheid, als we niet weten van het gebrokene. Heelheid is dus niet een mooi opgepoetst verhaal. Het is wat het is. Heelheid veronderstelt alles, want

anders is het niet heel. Het is ook iets anders dan dat het helemaal afgerond en klaar is.

Dat vind ik ook zo mooi aan dit werk! Met zoveel mensen mogen werken en dan zien dat ze meer gaan inademen en meer in hun lijf komen, zich als het ware gaan belichamen. We hebben immers een lijf gekregen en daar moeten we het mee doen.'

Als het gaat over begeleiding: zie je verschillen tussen een supervisor, coach en therapeut?

'Ik ben in zekere zin alle drie. Mensen komen, ook al staan werkvragen voorop, hoe dan ook met hun mens-zijn naar voren. Een voorbeeld: als een cliënt een conflict met zijn leidinggevende heeft, dan word ik onmiddellijk aangesproken over hoe ik zelf met leidinggeevenden omga. Heel vaak wordt gezegd: overdracht is datgene wat de cliënt met mij doet, en tegenoverdracht is wat ik dan met jou doe - in die volgorde. In het veld, in de diepere orde der dingen, ben ik degene die voorgaat. Ik heb een ouderfunctie, waarmee ik niet bedoel dat ik vader ben, maar meer als een soort gids fungeer. Ik zet dan meer dan de cliënt het veld neer. Je kunt ook zeggen dat mijn overdracht het belangrijkste is waaraan cliënten kunnen refereren. Het risico is dat ik mezelf te belangrijk maak of de cliënt met mijn thema's opzadel. Dat is natuurlijk niet de bedoeling, want ik heb eigen thema's te behartigen. Bij een therapeut is het soms zo dat als een cliënt heel veel nodig heeft, je je moet afvragen: kan ik dat doen? Kan ik dat dragen? Dan moet je het soms wat kleiner oppakken. In coaching gebeurt dat wat vaker, waarmee ik de betekenis van die begeleidingsvorm niet misken. Hoe dan ook, het gaat altijd over integreren van mensen in wie zij ten diepste zijn.'

In begeleidingsland heersen ook opvattingen als: 'Dat verleden, daar gaan we ons niet in verdiepen, we kijken vooral vooruit.' Wat is daar je mening over?

'Veel mensen zeggen: je moet verder, niet alleen in begeleidingssituaties. Als ik naar mijn geschiedenis kijk, dan zie ik een vader die zijn vader verloor aan een longontsteking, toen hij amper acht jaar oud was: hij moest verder. Ik zie mijn moeder die op dertienjarige leeftijd haar vader verloor, hij stapte uit het leven: ze moest verder.

We krijgen van het leven de opdracht om een ego te ontwikkelen, een ego waarmee we onszelf afgrenzen. Je kunt en moet verder, maar er is ook een andere kant. Het mooiste woord voor verdergaan, voor de toekomst, is: vertrouwen. En het mooiste woord voor geschiedenis, voor de wereld waar je uit voortkomt, is: dankbaarheid. Je moet leren "zijn" met alle pijnlijke dingen die er waren, waaruit dankbaarheid geboren kan worden. En we weten dat baren altijd gepaard gaat met weeën. Daar ontstaat het hier en nu, de dans tussen verder gaan en rusten. Het hier en nu licht dan op uit een grotere ruimte, de grote ruimte die alles omsluit: geschiedenis, vertrouwen, verwachtingen, ervaringen - alles.

Die ervaring vraagt ook om beweging, want in het bewegen is de mens bewogen, anders komt er geen belichaming. Dan splitsen de gedachten zich af van gevoel en emotie, en pinnen we onszelf vast op een eigen model voor het leven. Als we dat doen, maken we onszelf te groot. We moeten terug naar de opgave die erin zit en we moeten buigen voor onze leermeesters.'

Wat zie je in onze maatschappij voor ontwikkeling op dat punt?

'De samenleving loopt het risico tradities te

veronachtzamen. Dat speelt op alle lagen, ook de traditie van de aarde waarop wij wonen. Mensen kunnen zeggen: 'Daar heb je weer zo'n Fries', maar de traditie van het land of de provincie waar je uit voortkomt en de taal die je spreekt, doen ertoe. Het is belangrijk dat je tradities in acht neemt.

Mijn oudste broer begeleidt moslimjongeren die niet kunnen afstuderen. Die helpt hij door ze de eigen geschiedenis te laten incorporeren in hun leven hier. Je kunt niet integreren als je je geschiedenis uitsluit. In een samenleving, waar veel nieuwe mensen binnenkomen, is het van belang dat iedereen zijn traditie eert, en dat men elkaar in wederzijdse erkenning ontmoet.'

Wat gebeurt er als die traditie wordt ontkend?

'Op zo'n moment ben je een individu en voel je je losgeslagen. Het risico van een samenleving die te veel los zand is, is dat mensen te individueel worden en vervolgens gemeenschappelijkheid zoeken waar die ten diepste niet is. Neem de jongeren die allemaal een mobieltje hebben. Daardoor lijkt het alsof er een gezamenlijke ruimte is, maar eigenlijk zijn ze allemaal alleen. Ze delen wel dingen, maar het risico is - doordat er geen werkelijke ontmoeting is met zichzelf en met de wereld waar ze uit voortkomen - dat het op een bepaalde laag oppervlakkig wordt. Het wordt dun in de ontmoeting.

Dit thema raakt me diep, want het werkelijk persoonlijke moment met elkaar is juist zo nodig! Dat wij onszelf aantreffen als een persoon die andere mensen nodig heeft. Regelmatig terugkijken is ook zo belangrijk om ons te laten voeden. Terugkijken vergroot het geluk en leert je makkelijker huielen om dingen die je erg gemist hebt. Anders gezegd: de bloemen van geluk krijgen geen

water, als we onze tranen van het leven niet leren huilen. Dat hoort bij het leven.'

Hoe zal de samenleving zich in jouw ogen ontwikkelen?

'Ik vind het wel mooi dat je overal ook initiatieven ziet van mensen die zelf verantwoordelijkheid nemen. Ik zag laatst op het nieuws dat men statiegeld wil gaan heffen op blikjes en plastic flessen. Dan maakt mijn hart een sprongetje. Veel mensen zijn bezig om de hoeveelheid afval terug te dringen en dat is belangrijk.

Ik ruim zelf altijd op, waar ik ook ben. Elke dag, korter of langer. Hier voor het huis staat een grote plastic zak en die is na een paar weken vol met dingen die ik meeneem en erin doe. Ik ben daar een jaar of 25 geleden mee begonnen. Ik ergerde me zo aan de troep die overal lag, dat ik alleen maar chagrijnig werd. Ik besloot dat ik er maar beter iets aan kon gaan doen.

Als je niet zelf voorgaat, heb je eigenlijk niets te zeggen. Een moraal leveren die je niet zelf leeft, is een lege huls. Een moraal op overtuigingsniveau leidt tot het terechtwijzen van de ander, en dat geeft alleen maar botsingen. Ik moet je wel zeggen dat ik dat soms wel een opgave vind. Ik heb namelijk de neiging om op iemand af te stappen en te zeggen: 'Ruim dat eens even op!' Maar het helpt in de regel meer als een ander ziet dat jij opruimt.

De wereld groen houden en beter voor elkaar zorgen, daar word ik enthousiast van. Ik word ook blij van de manier waarop jullie in dit interview je best doen om de diepte erin te brengen, om de naaktheid van ons bestaan te onderkennen. En ik word enthousiast van onze cursisten, omdat ze zo bereid zijn. Dan denk ik: daar zit leven in! Dus die kant is er gelukkig ook.'

Hoe is het voor jou om als leider afscheid te nemen van Phoenix?

'Als je leider bent van een instituut en je geeft het geestelijk gedachtegoed door, dan moeten mensen daarin getraind worden. Maar je geeft ook iets door aan iemand die je als opvolger uitgekozen hebt.

Wat ik onder andere doorgeef is het geestelijke erfgoed, de ziel van de organisatie en dat zijn de mensen die daar werken. Dat is het kleed van de organisatie, geweven met elkaar, het is wat ons verbindt.

Elke organisatie heeft een eigen trilling, heeft iets eigens. Dat heeft ook altijd met de oprichters te maken en daarmee met het symbool van de Phoenix. Jij en ik hebben een eigen trilling. Mijn kleinkinderen ook. Je houdt ze voor het eerst vast, het moet allemaal nog gebeuren, maar toch is alles er al. Op het moment dat je een trilling te precies gaat benoemen, dan valt ze ook weg - dat is ergens ook een wonder.

Zo is het ook met het doorgeven: de orde der dingen zegt dat je op een gegeven moment moet gaan. Je geeft iets door en het gaat verder. Zonder jou. Je geeft iets door wat je een tijdlang hebt mogen beheren.'

Hoe voelt dat dan voor jou?

'Ik ben nu niet meer de direct leidinggevende, degene die aanstuurt, maar ik ben heel dankbaar dat ik iets mag doorgeven dat verdergaat. Tegelijkertijd vind ik het ook fijn dat ik vanuit een andere rol nog een bijdrage heb. Bijvoorbeeld door het boek *Passe-partout* opnieuw vorm te geven of door nog een aantal trainingen te geven. Dat geeft me een diepe ervaring van vrede over het leven.

Tegelijkertijd mis ik het werk ook. Het moeilijkste stuk is dat je te maken krijgt met identiteitsverlies. Stel dat ik een van jullie vandaag uit je werk zou plukken en zou zeggen:

'Je hebt je er zeer aan gecommitteerd, maar vanaf nu heb je een andere plek en word je zo nu en dan gevraagd, maar voortaan is dit niet meer jouw plek.' Op zo'n moment win je aan ruimte, maar verlies je aan gewoontepatronen. Het is nieuw, dus je moet ergens weer een soort identiteit vinden op je eigen trilling. Je stapt een ruimte binnen die je wel bedacht maar nog niet ervaren hebt, je bent er nog niet geweest.

Je geeft dus door en vervolgens stap je ergens ook weer de nacht in. Dat schuurt zo nu en dan, maar tegelijkertijd heb ik er ook vrede mee. Het is er allebei.'

Wat denk je nu?

'We hebben een hele rondreis gemaakt in dit gesprek. Voor mij is de kern dat mensen besef hebben van hoe hard het nodig is dat we welkom worden geheten. En om te leren dit welkom te bekrachtigen in het ambacht dat we hebben. Van mens tot mens. Mensen hebben te leren in de traditie te staan en wij als begeleiders hebben tot taak voor te gaan in onze traditie. Zo ontstaat verbinding, zo kom je op een plek waar innerlijke transitie mogelijk is.

Ik houd ook zo van mensen waar je van op aan kunt. Ik zit hier nu te praten met twee mensen waar ik van op aan kan, en dat geldt ook voor jullie. Daarmee bedoel ik niet zonder fouten zijn, maar ik kan wel op jullie re-

kenen, op veel lagen, en jullie op mij. Dat is wat ik heel graag wil, dat mensen in die zin op elkaar kunnen rekenen.

Ik roep weleens: "Je kunt pas blijven als je kunt gaan!" Maar je kunt het ook omkeren: je kunt pas gaan als je kunt blijven.'

Heeft dat ook met het begrip 'getuige' te maken?

'De gids wijst de richting, maar een getuige doet iets anders. Ik ben getuige van mijn vriend op het moment dat hij huwt of getuige van een belangrijk moment bij mijn kinderen. Ik ben ook getuige als een collega of cursist deelt dat hij of zij dankbaar is.

Getuige is "genoot zijn". Je bent deelgenoot, je bent erbij met je hart. Begeleiden is de dans van getuige en gids. Je bent erbij en je bekrachtigt het erbij zijn. Een gids zegt: "Hé, kijk daar eens!" Een leermeester heeft beide kanten - die is zowel gids als getuige.'

Wat is je advies voor begeleiders in de huidige tijd?

'Tja ...' Het is een poos stil. 'Leer het eigen leven aannemen en adem alles in wat daarin is. Neem daarvan de consequenties, belichaam deze, kom in je lijf en voel hoe dat gaat met je adem. De adem van het leven zelf. Wees bereid om de consequenties van je handelen te nemen. Belichaam dat. Dit is zo op alle niveaus van het leven. Laten we vooral daartoe bereid zijn!'